

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣ Ξ

τοῦ Πρωτάνεως κ. Π. Ἰωάνν ν, καταθέτω: τος τὸν στίφα-
νον τοῦ πανεπιστημίου ἐπὶ τῆς σοφοῦ τοῦ ἀειμνήστου
διδασκάλου Ἡρ. Μητσόπουλου.

Πολυσεβαστε γερὰρ διδάτκαλε,

Ὁ Ὀλιβερός κληρός νὰ καταθέσω ἐπὶ τῆς σοφοῦ Σου τὸν
στέφανον τοῦτον καὶ νὰ προσφωνήσω Σοι διὰ βραχείων ἔλα-
χεν ἐμοί, τῷ ὑπὸ Σοῦ ἐκ νεανικῆς ἡλικίας διὰ πολλῆς ἀγά-
πης καὶ φιλίας τιμηθέντι. Ἐκόσμησας τὸ Πανεπιστή-
μιον ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα περίπου διδάσκων διὰ γλώσσης
μειλιχίου, σαφούς καὶ ἀπερίττου, καὶ ἐξηγῶν εἰς τοὺς
ἀπειραριθμούς μαθητάς Σου τὰ θαυμάσια τῆς φύσεως καὶ
καταδεικνύων τὴν ἀπειρον σοφίαν καὶ ἀγαθότητα τοῦ Δη-
μιουργοῦ, πρὸ ἧς ὡς ἄλλος Γαλιλαῖος ἀποκαλυπτόμενος,
ἀνέκραζες τὸ τοῦ Δαυὶδ: «Κύριε πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.»
Ἀνῆκων εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην χορείαν τῶν διδασκάλων
τοῦ Γένους, συνετέλεσας, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, εἰς τὴν μετὰ
τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους παλλιγενεσίαν τῶν γραμ-
μάτων, θεμελιωτῆς γενόμενος τῆς γλώσσης τῶν φυσιο-
γραφικῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἑλλάδι, καὶ πῆξας μόνος Σὺ διὰ
τῆς ἀκαταπονήτου ἐπιμελείας τὸ μόνον ἐν Ἀνατολῇ Φυ-
σιογραφικὸν Μουσεῖον ἀξίας πλέον τοῦ ἑκατομμυρίου,
προελόμενος οὕτω τὸν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ πλοῦτον τοῦ κατὰ
βίον τοιούτου. Ἀπελθε πολῦτιμε διδάτκαλε εἰς τὰς οὐρα-
νίους μονὰς καὶ ἐκεῖ μετὰ τῶν συναθλητῶν Σου καὶ φί-
λων σου Κοντογόνου, Φαρμακίδου, Μανούσου, Ὀλυμπίου,
καὶ πάσης τῆς συγχρόνου Σου σεπτῆς χορείας δέου πρὸς
τὸν Ὑψίστον ἵνα καὶ ἡμᾶς τοὺς περιλιπομένους φρονη-
ματιζῇ ἐν παῖσιν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πανεπιστημίου.

Εἶη Σοι ἡ μνήμη ἀγήρωσ καὶ αἰωνία!

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ

εἰς Ἡρακλέα Μητσόπουλον, ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ
τοῦ κ. Τιμολ. Ἀργυροπούλου ἐντολῇ τῆς
Φιλοσοφικῆς Σχολῆς.

Πένθος βαρὺ καλύπτει ἀπὸ τῆς χθῆς καὶ αὔθις τὸ ἡμέ-
τερον Πανεπιστήμιον. Εἰς τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ ἐπιφανῶν
αὐτοῦ Καθηγητῶν, ὁ **Ἡρακλῆς Μητσόπουλος**, δὲν
ὑπάρχει πλέον ἐν τῇ ζωῇ. Ἐπὶ 47 συνεχῆ ἔτη διδάξας
ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Πανεπιστημίῳ, δύο δὲ ὅλας γενεὰς
ἀκαδημαϊκῶν πολιτῶν μνήσας τὰ μυστήρια τῆς φύσεως,
ἀπέρχεται ἐκ τοῦ μέσου ἡμῶν πλήρης ἡμερῶν, φέρων τὴν
συνειδησιν ἀναπεπαυμένην ὅτι ἐξετέλεσεν εὐρύως τὸ κα-
θῆκον αὐτοῦ. Δικαίως ἄρα πενθεῖ ἐπὶ τῇ ἀπολείᾳ τοιού-
του διαπρεποῦς μέλους αὐτοῦ τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον,
ὅπως δὲ ἰδιάζουσα θλίψις πλήσσει τὴν Φιλοσοφικὴν Σχο-
λὴν, ἣτις καὶ μοι ἐνετείλατο νὰ ἐκτελέσω τὸ λυπηρὸν κα-
θῆκον νὰ διερμηνεύσω τὴν κατέχουσιν τοὺς ἐταίρους τοῦ
μεταστάντος πολυτίμου συναδέλφου βαρεῖαν ὀδύνην. Δὲν
ἔχω δ' ἀνάγκην νὰ καταφύγω εἰς ἐγκώμια ρητορικὰ καὶ
ἐπιτετηθευμένα, καθόσον ἀπλή καὶ ἀπερίττος ἀφήγησις

τοῦ ἐπιστημονικοῦ βίου τοῦ ἀνδρός εἶνε τὸ ἀριστον αὐτοῦ
ἐγκώμιον.

Ὁ Ἡρακλῆς Μητσόπουλος ἐγεννήθη τῷ 1816 ἐν Πά-
τραις, ὥστε παῖδα ὄντα κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστά-
σεως ἠναγκάζετο νὰ σώσῃ ἡ μήτηρ αὐτοῦ περιπλανωμένη
ἀνὰ τὰ ὄρη. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ εὐποροὶ κτηματῆται τυγχά-
νοντες προσήνεγκον εἰς τὴν κατὰ τοῦ τυράννου μαχομένην
πατρίδα οὐ μόνον τὸν ὄβολόν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ πολῦτιμον
αἶμα, καθότι ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός του Κωνσταντῖνος
ἐφρονεῦθη κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ
τὴν κατάπαυσιν δὲ τῆς ἐπαναστάσεως μετέβη εἰς Κρανί-
διον ἐν ἡλικίᾳ 10 ἐτῶν παρὰ τῷ ἐκεῖ διαμένοντι ἀδελφῷ
τοῦ Δημητρίῳ, παρ' οὗ καὶ ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα.
Τοσαύτην δ' ἐπίδοσιν εἰς ταῦτα ἐπέδειξατο, ὥστε κατὰ
τὴν περιοδείαν τοῦ Καποδιστρίου, ἐπισκεψαμένου τότε τὸ
Κρανίδιον, ἠδυνήθη νὰ συντάξῃ λογιδριον καὶ δι' αὐτοῦ
προσφωνήσῃ τὸν Κυβερνήτην. Τὸ δὲ θάρρος τοῦ νεορῶ
ρήτορος ἐπέσπασε τὴν προσοχὴν τοῦ Κυβερνήτου, ὅστις
κατόπιν μετεκαλέσατο τοῦτον εἰς Ναύπλιον καὶ παρέσχεν
αὐτῷ εἴτα μικρὰν ὑποτροφίαν δι' ἧς ἠδυνήθη νὰ περατώσῃ
τὰς γυμνασιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν τῷ ἐν Αἰγίνῃ γυμνα-
σίῳ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀοιδίμου τοῦ γένους διδασκά-
λου Γεωργίου Γενναδίου, ὅστις ἐκτιμήσας τὰς ἀρετὰς τοῦ
νεορῶ μαθητοῦ του οὐκ ὀλίγην στοργὴν ἐπέδειξε πρὸς αὐ-
τόν. Τῇ συστάσει δὲ τοῦ Γενναδίου ἀπεστάλη βραδύτερον
ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Ὁθωνος εἰς Γερμανίαν τῷ
1837, ἐκεῖ δὲ ὡς ὑπότροφος διατρίψας ἐπὶ 7 ὅλα ἔτη
ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς μὲν φιλολογίαν, εἴτα δὲ ἤχθη εἰς
τὴν μελέτην τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐκ τῆς ἐξῆς ἀφορμῆς·
ἀφετηρίαν δηλ. εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως παρέσχεν αὐτῷ
ὁ ἐν Βερολίῳ ἐπιφανὴς φυσικὸς DOVE διὰ τῶν μετ' αὐτοῦ
συζητήσεων καὶ συσκέψεων περὶ εὐρέσεως ἐπιστημονικῶν
φυσικῶν ὄρων δι' οὓς οὐ μικρὸν συνετέλεσε τοῦ Μητσο-
πούλου ἡ εὐρεῖα μάθησις τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης.
Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη
κατ' ἀρχὰς μὲν Καθηγητῆς ἐν τῷ Γυμνασίῳ Πατρῶν, ἀ-
μέσως δὲ μετὰ ἐν ἔτος ἀνετέθη αὐτῷ ἡ Καθηγησία τῆς
Φυσικῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἐν ᾧ ἐδί-
δαξεν ἀόκνως μέχρι τοῦ θανάτου του.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Καθη-
γησίας του ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ 1850 ἐπὶ δύο ἔτη πειραμα-
τικὴν φυσικὴν, ἀναπληρώσας τὸν εἰς Παρισίους ἀπουσιάζ-
οντα καθηγητὴν τοῦ μαθήματος τούτου ἀοιδίμον Στροῦμ-
πον. Οὐ μόνον δ' ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ παρεῖχε τὰ σοφὰ
αὐτοῦ διδάγματα, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις ἐκπαιδευτηρίοις, ἐν
τε τῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ, ἔνθα ἐδίδαξεν ἐπὶ 40 ὅλα ἔτη καὶ
ἐν τῷ Ἀρσακείῳ ἐπὶ τριακονταετίαν. Κατὰ τὴν ἐν τῷ Πα-
νεπιστημίῳ δὲ διδασκαλίαν του συνέταξε σειρὰν ὅλην μα-
θημάτων τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ἧτοι Ζωολογίαν, Ὁρυκτο-
λογίαν, Γεωλογίαν, ἐν οἷς ἀνέγραψε τοὺς λίαν ἐπιτυχῶς
παρ' αὐτοῦ μορφωθέντας ἐπιστημονικοὺς ὄρους, τοὺς συνά-
δοντας καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσ-
σης καὶ πρὸς τὰς προόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Οἱ
ὄροι αὐτοῦ ἀποτελοῦσιν ἀνεκτίμητον κειμήλιον διὰ τε τοὺς

παρόντας και μέλλοντες ἐπιστήμονας. Ἐνθεν μὲν ἡ ἀδιάκοπος τῶν ἀρχαίων συγγραφῶν μελέτη, ἐνθεν δὲ ἡ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν γνῶσις, κατέστησαν αὐτὸν ἀπαράμιλλον πρὸς μόρφωσιν ἐπιστημονικῶν ὄρων οὐ μόνον τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ τῶν πρὸς αὐτὴν σχετικῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀλλὰ καὶ ἄλλων μικρὰν πρὸς αὐτὰς ἔχουσῶν σχέσιν. Ἀληθῆς δὲ ὢν μύστης τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ τὰ διδάγματα αὐτῆς ἀκαρπα θεῶρων ἀνευ ἐπιστημονικῶν συλλογῶν, συνειργάσθη μετὰ τῶν ἀειμνήστων Lindermeyer καὶ Roeser καὶ ἴδρυσεν τὴν φυσιογραφικὴν ἐταιρείαν ἀκολούθως δὲ μόνος δαπάνας τοῦ Πανεπιστημίου τὸ φυσιογραφικὸν μουσεῖον, τὸ περιλαμβάνον τὰ Ζωολογικὰ, Ὄρουτολογικὰ, Γεωλογικὰ καὶ Παλαιοντολογικὰ ἀντικείμενα. Ἀόκως δ' ἐργαζόμενος καθ' ἅπασαν τὴν διάρκειαν τῆς διδασκαλίας του ἐπλούτισεν τὰς συλλογὰς ταύτας, ἐπιστημονικῶς καταρτίσας ἐκ τούτων σειρὰς διδασκτικὰς. Οὐ μικρὸν δὲ συνετέλεσε καὶ εἰς τῆς Παλαιοντολογίας τὴν πρόοδον διὰ τοῦ πρὸς αὐτὴν ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὰς ἐν Πικερμῖῳ ἐνεργηθείσας ἐπιστημονικὰς ἀνασκαφὰς, ἐξ ὧν ἀνευρέθησαν ἀπολιθώματα μεγάλως διαφωτίσαντα τὴν προϊστορικὴν τῆς ἡμετέρας χώρας Ζωολογίαν, καὶ πλουτίσαντα ἰκανῶς τὸ οἰκεῖον τμήμα τῆς Παλαιοντολογικῆς τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν μουσείου συλλογῆς. Εἰς ἀπάσας δὲ τὰς συγκροτηθείσας κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπιστημονικὰς ἐπιτροπείας ἀπετέλει ἀπαραίτητον μέλος ὁ Ἡρακλῆς Μητσόπουλος, ἐργασθεὶς πάντοτε τιμίως, ἀφιλοκερδῶς καὶ μετὰ θαυμαστῆς εὐσυνειδησίας, ἀξιομίμητον παρᾶδειγμα τοῖς ἐπιγιγνομένοις γενόμενος.

Κατὰ τὴν συμβᾶσαν ἐν ἔτει 1866 ἡφαιστειᾶν ἐκρηξὶν τῆς νήσου Θήρας, ὡς μέλος ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπείας μετέβη εἰς τὴν νήσον καὶ παρηκολούθησε μετὰ μεγίστου ἐνδιαφέροντος καὶ ἐκτάκτου παρατηρητικότητος τὴν σειρὰν τῶν φαινομένων κατὰ τὰς ἄλλεπαλλήλους ἐκρήξεις τοῦ ἡφαιστείου. Τοσοῦτον δ' ἐξετίθετο ἕνεκα τοῦ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἔρωτος, ὥστε κατὰ τὴν 8ην Φεβρουαρίου, καθ' ἣν ἐγένετο ἡ μεγίστη τῶν ἐκρήξεων καὶ ἐξεσφενδονίσθησαν ἀπειράριθμοι μύδροι εἰς παμμέγιστον ὕψος, εὐρέθη παρὰ τὸν κρατῆρα τοῦ ἡφαιστείου μέγιστον κίνδυνον διατρέξας, καὶ μικροῦ δεῖν ἔπασχε τὸ τοῦ Πλινίου πάθημα.

Ὡς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου συνειργάσθη μετὰ τοῦ ἀειμνήστου ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Χριστοπούλου, τοῦ ὡς γνωστὸν τὰ μέγιστα μεριμνήσαντος περὶ τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον διευθετήσεως τῶν παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων, παρέχων τὰ διδάγματα τῆς πείρας αὐτοῦ ὡς γνώμονα τῆς παρασκευαζομένης τοῦ Πανεπιστημίου ἀναδιοργανώσεως.

Οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου ἐπανειλημμένως ἐτίμησαν αὐτὸν ἐκλέξαντες Κοσμητόρα καὶ Πρύτανιν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ ἐν τῷ πρῶτῳ λόγῳ ἀνευρίσκομεν τὸν ἐνθουσιῶδη τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν λάτρην, ἀναπτύσσοντα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκπληξάσης τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον φασματικῆς ἀναύσεως. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος τῆς Πρυτανείας του

ἐξέδωκε δύο ἀξιολόγους μεταφράσεις περὶ τῶν σεισμῶν τοῦ Ληξουρίου καὶ τοῦ Αἰγίου τοῦ Ἰουλίου Σμίτ, ἐν αἷς περιλαμβάνονται πολλαὶ πρωτότυποι σεισμολογικαὶ παρατηρήσεις αὐτοῦ, λίαν ἐκτιμηθεῖσαι.

Οὕτω καὶ διδάσκων καὶ γράφων καὶ συμβουλευῶν ἐργάσθη ὀλόκληρον πεντηκονταετίαν ὑπὲρ τῆς ἐν Ἑλλάδι διαδόσεως τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Ἐν χρόνοις δὲ καθ' οὓς αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι διὰ τῶν ἐν αὐταῖς γενομένων τεραστίων ἀνακαλύψεων, ἀνεπλάσθησαν, οὕτως εἶπειν, καὶ ἐδημιούργησαν νέαν ὁδὸν, ὁ Μητσόπουλος παρηκολούθει μὴν ἀδιαλείπτως καὶ ἀκαμάτως τὰς μεγάλας αὐτῶν προόδους, ὅλως δ' ἀπεχόμενος τῶν νεωτεριστικῶν τάσεων φυσιοδιφῶν τινῶν, τὰ νέα φαινόμενα, τὰς νέας ἀνακαλύψεις, τὰς νέας θεωρίας, ταῦτα πάντα ἐθεώρει συντελοῦντα εἰς θαυμασιωτέραν ἀπόδειξιν τοῦ μεγαλείου τοῦ Θεοῦ, ὃν γεγωνίει τῇ φωνῇ ἀνεκήρυσσε Ποιητὴν τοῦ σύμπαντος. Ἡ τοιαύτη δ' ἀντίληψις ἀποτελεῖ οἰονεὶ αὐτὸ τὸ πρόγραμμα τοῦ ἐπιστημονικοῦ του βίου. Διὰ τοῦτο τὴν ἰδέαν του ταύτην βλέπομεν σαφέστατα ἀποτυπωμένην τῇ 27 Ὀκτωβρίου 1845 ἐν τῷ Εἰσιτηρίῳ του λόγῳ, ὅστις συνεκίνησε μέχρι δακρύων τὸν μεταξὺ ἄλλων παριστάμενον ἀειμνήστον διδάσκαλον τοῦ γένους καὶ αὐτοῦ τοῦ Μητσοπούλου Γεώργιον Γεννάδιον. «Καὶ τὴν θρησκείαν, ἔλεγε τότε ὁ Μητσόπουλος, ὑποστηρίζουσιν αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἐπαληθεύουσιν, ἐπειδὴ τίνες ἄλλαι δύνανται σαφέστερον νὰ δεῖξωσι τοῦ μὲν θεοῦ τὸ πάνσοφον καὶ παντοδύναμον καὶ πανάγαθον, τὸν δὲ θεολογοῦντα ὀλιγώτερον ἀποτελεστικὸν, ἐὰν διὰ λόγου μόνον πτερόεντος θέλη νὰ παραστήσῃ τὰ προσόντα τοῦ θεοῦ ταῦτα, χωρὶς νὰ θέλῃ καὶ ἐκ τῶν πανσόφων καὶ παναγάθως διατεταγμένων τεχνημάτων νὰ ὑποδείξῃ τὸν τεχνίτην καὶ ποιητὴν;» Ὅτι δ' ἔλεγε τότε, ἐν τούτῳ καὶ ἐνέμενε μέχρι τῶν τελευταίων στιγμῶν του, ἐν μὲν τῇ διδασκαλίᾳ ἀείποτε προσπαθῶν νὰ ἐμπνέῃ τοῖς ἀκραταῖς αὐτοῦ διὰ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν ἐν τῇ φύσει δημιουργημάτων τὴν πρὸς τὸν πλάσαντα πίστιν καὶ λατρείαν, ἐν δὲ ταῖς ἐξετάσεσιν τῶν φοιτητῶν ἐκ μικρῶν μὲν ἐρωτήσεων ἀφορμώμενος, σχεδὸν δὲ πάντοτε εὐλαβῶς εἰς τὸν δημιουργὸν ἀπολήγων, καὶ πρὸς αὐτοὺς δὲ τοὺς οἰκειοὺς ὑπομνήσας ἵνα ὁ περὶ αὐτοῦ μέλλων νὰ ὀμιλήσῃ μὴ παραλίπη τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ χειρογράφου τοῦ εἰσιτηρίου αὐτοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ λογοῦ.

Φυσικὴ δὲ συνέπεια τῆς τοιαύτης ἀκλονήτου εὐλαβείας ἦτο ἡ ἀγαθότης καὶ πραότης τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ἡ προσήνεια τῶν τρόπων, χαρακτῆρες γλυκεῖς, ὧν ἀντελαμβάνοντο πάντες οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ὀμιληταί, συνάδελφοι καὶ φίλοι, οἵτινες ἀνεπίληστον θὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀκάκου πρεσβύτου.

Τοιοῦτος ἐν περιλήψει ὑπῆρξεν ὁ Ἡρακλῆς Μητσόπουλος. Αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ, αἱ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης ἐργασίαι καὶ αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι ἔσονται τοῖς ἀνταξιοῖς αὐτοῦ τέκνοις ἀξιολόγον ἐφόδιον πρὸς τὸν βίον, καὶ τὴν μὲν μνήμην αὐτοῦ θὰ διατηρήσῃ ἕσασι ἀμείωτον τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον καὶ οἱ συνάδελφοί του, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Ἡρακλείου Μητσοπούλου, συγκαταλεγόμενον

πάνυ δικαίως μεταξὺ τῶν πρώτων διδασκάλων τοῦ γένους θὰ εὐλογῶσι διὰ παντός· οἱ πολυάριθμοι αὐτοῦ μνηστῆαι, οἱ εὐτυχῆσαντες ἢ ἀκροασθῶσι τῶν σοφῶν διδασκάλων του.

Λιωνία εἶη ἡ μήμη σου, σεβαστὲ διδάσκαλε καὶ αἰμυνηστε συναδελφε!

Ο ΕΙΣΙΤΗΡΙΟΣ ΜΟΥ ΛΟΓΟΣ*

(Τῆ 27ῃ Ὀκτωβρίου 1845, ἡμέρα Σαββάτου, ἐξεφώνησα τὸν λόγον τούτον, κατὰ τὴν ἐνδοξὴν τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ὁθωνος παραδόσεων μου ὡς καθηγητοῦ τῆς φυσικῆς ἱστορίας.)

Κύριοι!

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, μέρος τῶν ὁποίων τὴν διδασκαλίαν ἠδύοκῆσεν ἡ Α. Μ. ἢ ἀναθήσει εἰς ἐμέ, ἔχουσι τοσαύτην τὴν ἐμβριθειαν καὶ τὴν σπουδαιότητα, καὶ τοσαύτα παρέχουσι ἀγαθὰ καὶ εἰς ἄλλας ἐπιστήμας καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν ἀπλῶς, καὶ εἰς ἕκαστον ἀνθρώπον ἰδίως, ὥστε τοῦ καθηκόντος νομίζομεν πρὶν ἀρχίσωμεν τὰς ἰδίας παραδόσεις ἡμῶν, νὰ προσδιορίσωμεν τὰῦτα, ὅσον ὁ καιρὸς μᾶς τὸ συγχωρεῖ, ἀκριβέστερον, ὅπως πρότερον γείνη ὑμῖν γνωστόν, ὁποῖόν τι εἶνε τὸ ἀντικείμενον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην καὶ ὑμεῖς, κύριοι, ἔχετε τὸν ἐπαινετὸν πόθον καὶ τὴν σταθερὰν θέλησιν, καὶ ἐγὼ οὐδενὸς θέλω φειδίσθαι ἀναγκαίου πρὸς τὴν πρόοδον ὑμῶν καὶ ἐπίδοσιν. Ἄλλὰ τὰ παρεχόμενα παρὰ τῶν ἐπιστημῶν τούτων ἀγαθὰ εἶνε τόσοσιν παντοῖα καὶ τόσοσιν πολλά, ὥστε ὁ θέλων νὰ ἠμιλήσῃ περὶ αὐτῶν ἀναγκάζεται νὰ εἴπῃ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀπορῶν: Τί πρώτον, τί ἔπειτα, τί δ' ὕστατον καταλέξω. Ὁμως δ' ἡμεῖς τυλιγῶντες ἐπιχειροῦμεν σήμερον νὰ ὑποδείξωμεν ἐν ὀλίγοις τὰς τε νοητικὰς ἢ ἠθικὰς, καὶ τὰς ὑλικὰς ὠφελείας, ὅσας παρέχουσι.

Αἱ Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, κύριοι, τὰς μὲν ἰδίως λεγομένας διανοητικὰς ἡμῶν δυνάμεις ἀσκοῦσι καὶ ἀναπτύσσουσι, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς ἦθος καὶ φρόνημα μορφώνουσι καὶ βελτιοῦσι, τὴν δὲ θρησκείαν βεβαίαν καὶ ἐδραῖαν ὑποστηρίζουσι καὶ εὐσταθοῦσιν. Ἐπειδὴ ἂν καθῆκαν παντός ἀνθρώπου καὶ χρέος εἶνε νὰ ἀναπτύσῃ καὶ ἐκπαιδεύῃ τὰς νοητικὰς δυνάμεις, διὰ νὰ δύναται νὰ συνεισφέρει τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν καθολικὴν πρόοδον καὶ βελτιώσιν, πρὸς ἣν καὶ ἐκλήθη εἰς τὴν ὑπαρξίν ὑπὸ τοῦ οὐδὲν εἰς μάτην ποιούντος Δημιουργοῦ· καὶ ἂν ἔργον ἐκείνης τῆς ψυχικῆς δυνάμεως ἦτις ἰδίως νοῦς καλεῖται εἶνε νὰ εὐρίσκῃ τὰς ὁμοιότητας καὶ ἀνομοιότητας τῶν ὄντων, καὶ οὕτω νὰ ἀποτελῇ τὸν συλλογισμὸν καὶ νὰ θεωρῇ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ὄντων. — αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, καὶ ἰδίως ἡ φυσικὴ ἱστορία, εἶνε τὸ μόνον ἀρμόδιον

πρὸς ἀσκήσιν τῆς ψυχικῆς ταύτης δυνάμεως ὄργανον, ἐπειδὴ πρὸς τὰς ἄλλαις ὠφελείαις ἔχει ἢ σπουδὴ τῆς ἐπιστήμης ταύτης καὶ τοῦτο τὸ ὠφέλιμον, ὅτι δεικνύει πῶς ἀνευρίσκονται τὰ κοινὰ καὶ τὰ μὴ κοινὰ καὶ ἡ ἀλληλουχία τῶν ἐν τῷ ὀργανικῷ καὶ ἀνοργάνῳ κόσμῳ ὄντων, καὶ οὕτω δι' εὐοπτοτέρων καὶ καταληπτοτέρων μέσων ἀσχεῖ τὸ διανοητικὸν ἡμῶν καὶ πρὸς τὸ διανοεῖσθαι περὶ τὰ ἄλλα ἀπλῶς νοητὰ ὄντα· διότι πᾶσα γνῶσις, συμφωνοῦσα καὶ συνάδουσα πρὸς τὸ γνωστόν, συνίσταται εἰς τὸ εἰδέναι τοὺς τε ἰδίους τοῦ εἰς ὃ ἀναφέρεται γνωστοῦ χαρακτῆρος καὶ τοὺς κοινούς πρὸς ἄλλα γνωστὰ καὶ ὅμοια αὐτῷ.

Πρὸς δὲ καὶ πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς τῶν νέων ἀρμόζει ἡ σπουδὴ τῆς ἐπιστήμης ταύτης· ἐπειδὴ ἡ ἑτέρα τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, ἡγουν τὸ φανταστικὸν τῆς ψυχῆς, ἡ ἐκείνη ἡ δύναμις αὐτῆς, ἣτις παριστᾷ ἡμῖν ἐν τῷ διανοεῖσθαι μορφὰς καὶ σχήματα καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως εἶπειν, τὰς ὁποίας ἐκφράζομεν εἰς ἄλλους ἰδέας ἡμῶν, καταληπτοτέρας κατασταίνουσα αὐτάς, ἀκμάζει εἰς τοὺς νέους καὶ ἐνεργότερον εἶνε καὶ δραστηριώτερον παρὰ τὸν νῦν, ὅστις καὶ αὐτὸς εἰς τὰς ἐνεργείας του βοηθὸν ἀναπόσπαστον ἔχει τὸ φανταστικόν, διότι τοῦτο παριστᾷ αὐτῷ τὰ ὄντα, περὶ ὧν συλλογίζεται, καὶ τοῦτο διδει μορφήν καὶ σχῆμα εἰς τοῦ νοῦς τὰ εὐρήματα. Διὰ τὴν κατάστασιν δὲ ταύτην τοῦ φανταστικοῦ παρὰ τοῖς νέοις εἶνε καὶ ἐκεῖνο τὸ μάθημα σκοπιμώτερον πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ ἀρεστότερον εἰς αὐτούς, τὸ ὁποῖον καὶ τροφὴν παρέχει καὶ ἀσκήσιν ἀρμόζουσαν πρὸς τὴν ψυχικὴν αὐτῶν κατάστασιν. Ὅτι δὲ τοιοῦτον μάθημα ἄλλο ἀρμυδιώτερον παρὰ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν δὲν ὑπάρχει, τοῦτο ὁμολογεῖ ἤδη ἡ ὀρθὴ καὶ κατὰ φύσιν παιδαγωγία. — Καὶ αὐταὶ μὲν εἶνε, κύριοι, αἱ ὠφελείαι, τὰς ὁποίας παρέχουσι εἰς τὰς διανοητικὰς ἡμῶν δυνάμεις αἱ ἐπιστῆμαι αὐταί.

Ἄλλὰ καὶ τὸ ἦθος τῆς ψυχῆς καὶ τὸ φρόνημα βελτιοῦσι αἱ περὶ τὴν φύσιν σπουδαί. Καὶ τῷ ὄντι, ἂν ἡ ἀκρίβεια καὶ ἀλήθεια τῶν γνώσεων ἀποτελοῦσι τὸν ἀνδρα εὐσταθῆ καὶ μὴ παράφορον, ἀλλ' εὐστοχον εἰς τὰς δικονοίας του, εὐστοχον εἰς τοὺς συλλογισμούς του, οὐδὲ ὑπερεκτιμητὴν μὲν ἑαυτοῦ καὶ οἰηματίαν, καταφρονητὴν δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ ὀλιγῶρον, — ἐκεῖναι μάλιστα αἱ γνώσεις εὐστοχώτεραι εἶνε καὶ ἀποτελεστικώτεραι τοῦ καλοῦ τούτου, εἰς τὰς ὁποίας εὐοπτότερον καὶ κατανητότερον διακρίνεται τὸ βέβαιον καὶ ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ ἀβεβαιοῦ καὶ ἀναληθοῦς ἐν αὐταῖς· ἐπειδὴ ὁ μαθὼν νὰ διακρίνῃ ταῦτα εἰς τὰς ἑαυτοῦ γνώσεις, ἐκεῖνος καὶ σπανιώτερον ὑπερεκτιμᾷ ἑαυτὸν καὶ ὀλιγώτερον ἀμαρτάνει εἰς τὸν πρακτικὸν αὐτοῦ βίον, καὶ ὄχι μόνον ἀβλαβέστερος ἀλλὰ καὶ ὠφελιμώτερος καὶ εὐχρηστότερος γίνεται καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, καὶ πρὸς τὴν πᾶσαν ἀνθρωπότητα ἀπλῶς, διότι ὁ τοιοῦτος, π. χ. ἀποφεύγει μὲν νὰ κρήνη ταχέως καὶ κατακρήνη ἐμμονώτερος ὢν εἰς τὴν διαγνωσιν τῆς ἀληθείας, ἀποφεύγει δὲ νὰ ἀπαιτῇ ὑπὲρ ἑαυτοῦ πλείονα τῆς ἀξίας καὶ νὰ πλεονεκτῇ, σπουδάζει δὲ καὶ βελτιῶν νὰ γίνεταί πάντοτε ἑαυτοῦ, γινώσκων ἴδη

* Ἐν τῷ χειρογράφῳ ἐν παρενθέσει ἀναγράφεται:

«Δὲν ἐξέδωκα αὐτόν, μὴ θέλων νὰ ὁμοιάσω τῇ ἀλεκτορίδι, ἣτις μὲν ὡσοῦν ἔφασις ἐκχωρεῖ τὸν κόσμον».